

1. Стрибки на лижах з трампліну [Електронний ресурс] // Федерація Лижного Спорту України - Режим доступу до ресурсу: <http://www.sfu.org.ua/divisions/ski-jumping>
2. Бережанський В. О. Спеціальна фізична підготовка лижників-двоборців: Навчальний посібник / В. О. Бережанський, В. М. Трач. - Л.: Українські технології, 2002. - 120 с.
3. Зубов В. Г. Прыжки на лыжах с трамплина и лыжное двоеборье / В. Г. Зубов, И. К. Коротков. - Киев: Здоров'я, 1982. - 72 с.
4. Банах В. І. Техніка відштовхування у стрибках на лижах з трампліна: монографія / В. І. Банах, І. П. Заневський. - Л.: [б. в.], 2012. - 202 с.
5. Zommerstein H., Zommerstein H. [Електронний ресурс] / Hof Zommerstein // youtube. - 2013. - Режим доступу до ресурсу: <https://www.youtube.com/watch?v=Dt6RY0qeCSM>.
6. Вацеба О. Карпатський лецетарський клуб як символ розвитку спортивного руху галичини (з нагоди 90-ліття від дня утворення) / Оксана Вацеба // Наш спорт. - Львів. - 2015. - С. 32-35.
7. Левандовська О. Професор Кременецького ліцею Юліан Козловський - видатний діяч в галузі розвитку фізичної культури і спорту на Кременеччині у міжвоєнний період [Електронний ресурс] / Оксана Левандовська - Режим доступу до ресурсу: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/krfg/2009_VI_2/0109lomkmp.pdf.
8. Стецькув Б. Найгарніший у Польщі трамплін / Б. Стецькув. // Стадіон. - 1927. - С. 9.

Рецензент: проф. Догань О.М.

УДК 316.6 - 057.875

к. психол. н., доц. **Боднар М.Б.**
(КОГПА ім. Тараса Шевченка)

ОСОБЛИВОСТІ ЕТНІЧНОЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

У статті аналізуються різні підходи до трактування понять «ідентичність», «етнічна ідентичність», «етнічна самоідентифікація»; розкриваються особливості формування етнічної самоідентифікації студентської молоді в період глобалізаційних процесів, виокремлюються причини кризи етнічної ідентифікації, обґрунтовується вплив етнопсихологічного феномену на самоактуалізацію особистості, формування її сенсожиттєвих орієнтацій, гармонізацію ціннісно-сислової сфери; окреслюються чинники особистісного зростання молоді людини під впливом регулятивної ролі етносу; з'ясовуються можливості застосування психологічного тренінгу у підвищенні рівня етнічної самоідентифікації молоді, характеризується роль навчального курсу «Етнопсихологія» у становленні етнічної особистості.

Ключові слова: етнічна самоідентифікація, самоактуалізація, ціннісно-сислова сфера, студентська молодь.

The article analyses various approaches to the interpretation of the notion "identity", "ethnic identity", "ethnic self identification"; the peculiarities of student youth ethnic self identification formation in the period of global process are disclosed; the reasons of ethnic identification crisis are singled out; the influence of ethnic and psychological phenomenon on person self actualization is justified, its sense and life orientations, semantic-value sphere harmonization; the factors of youth personal development under the influence of the ethnos regulative role; the opportunities of psychological training use in the rising of ethnic self identification level are clarified; the role of training course "Ethnic Psychology" in the ethnic personality incipience.

Keywords: ethnic self identification, self actualization, self actualization, value-semantic sphere, student youth.

Вища школа в Україні переживає складний процес реформування. Серед пріоритетних напрямів – інтеграція студентства у світовий освітній простір. Підготовка випускників вітчизняних вищих навчальних закладів до міжкультурної адаптації звучить сьогодні доволі актуально. Попри запозичення найновішого світового досвіду кожна країна повинна максимально враховувати національні особливості вищої школи, її традиції, історію становлення. Для забезпечення конкурентноздатності студентства необхідно без зволікань забезпечити розв'язання низки завдань психологічного характеру з врахуванням етнічної специфіки, генетичної матриці, архетипного пласту, особливостей соціетальної психіки молодого українця.

У процесі підготовки вчителя національної школи набуває особливої актуальності проблема національного відродження, відновлення ідеї національної самобутності, неповторності, підвищення рівня етнічної самоідентифікації, усвідомлення сенсу власного існування. У контексті сказаного закономірно постає питання про взаємозв'язок між особливостями психологічного зростання особистості та впливом культури, менталітету, етнопсихологічних життєвих орієнтацій [1]. Чільне місце у сучасній парадигмі життєтворчості людини займає формування психічно здорової особистості, формування її як цілісної системи у вищих виявах, формування прагнення до самоактуалізації.

У період трансформації вартісних феноменів, сенсожиттєвих орієнтацій, глобалізаційних процесів у світі проблема повернення особистості до етнічного коріння набуває особливої ваги. Таке зміщення акцентів останнім часом не є самоціллю. Воно має чітку гуманістичну і практичну орієнтацію. Етнічні спільноти у всі часи були чи не єдиними групами, які забезпечували психологічне підґрунтя і безпеку для конкретної особистості. Тому необхідно шукати джерела формування національної свідомості як загалом, так і національної самосвідомості кожного представника етносу. Наріжним стрижнем цього процесу вважаємо національну ідею, яка є духовною першоосновою особистісного зростання людини, рівня її самоактуалізації. Саме спільна ідея, яка містить могутній енергетичний емоційний потенціал, гармонізує життєдіяльність народу, який компактно проживає на певному ландшафтно-кліматичному просторі, має спільну історико-політичну долю та визначені орієнтири на майбутнє. Визнаним у науковому континуумі є твердження, що відсутність національної свідомості і пам'яті перетворює певну етнічну спільноту в населення конкретної території. Український народ має сумну історію, коли упродовж тривалого часу інші етнічні угруповання намагались знищити його національну свідомість, стерти пам'ять

про минуле. Саме тому підвищення рівня самоактуалізації представників етносу пов'язане, безумовно, із збереженням пам'яті народу, його історичного досвіду.

Тенденції повернення народів до збереження своєї самобутності, унікальності, неповторності в культурі, в психічному складі, до розвитку національної самосвідомості, етнічної ідентичності називають етнічним парадоксом сучасності. Цей процес став особливо помітним у другій половині минулого століття. І це пояснюється щонайменше двома причинами. По-перше, кожна особистість, усвідомивши свою причетність до певної етнічної спільноти, отримує могутню опору в житті, відчуває певну безпеку і захищеність. Етноси і на сьогодні виконують для людини захисну та ціннісно-орієнтаційну функцію. По-друге, в період бурхливих глобалізаційних процесів спостерігається тенденція зближення етносів, взаємопроникнення, взаємозбагачення. Разом з тим загрозливими є можливі процеси асиміляції, нівелювання особливостей етнічного, втрати могутнього архетипного пласту, генетичної матриці народів, своєрідного генетичного коду. Прагнення людства до певної інтеграції не конфронтує з можливістю існування окремих пластів культури, які уможливають усвідомлення приналежності особистості до конкретного етносу. У цьому ряду – релігія, мова, міфи, історична пам'ять. Незважаючи на очевидні інновації, людству для саморегуляції необхідно зберігати зв'язок між поколіннями. Очевидно, що зростання інтересу до своїх предків, своїх етнічних коренів є закономірним. Тому етнічну ідентичність і вважають однією із важливих характеристик етносу.

Етнопсихологічний аспект життєвих орієнтацій, їхній вплив на особистісне зростання студентської молоді на сьогодні вивчено недостатньо. Лише частково піддано науковому аналізу проблеми, пов'язані зі зміною етнічної належності та внутрішньо-особистісними конфліктами, які при цьому виникають, іншими аспектами етнопсихологічних особливостей особистісного зростання. Результати окремих етнопсихологічних досліджень засвідчують, що етнічне довкілля певною мірою впливає на механізми регуляції поведінки особистості, а етнопсихологічні чинники є вагомим фактором структурування ціннісно-сміислової сфери.

Одну з гілок гуманістичної психології становить ензистенційна психологія, представниками якої є Л. Бінсвангер, М. Босс, Р. Мей, Е. Мінковські, В. Франкл та ін. Ензистенційна психологія досліджує проблеми часу, життя і смерті; свободи, відповідальності і вибору; спілкування, любові та самотності; пошуку смислу життя. В контексті гуманістичної психології вивчаються рушійні сили становлення і розвитку особистості, її потреб і цінностей (Ф. Баррон, Ш. Бюлер, А. Маслоу, В. Франкл). Актуальною є проблема вивчення процесу формування психічно здорової, повноцінної, самоактуалізованої особистості (С. Джулард, А. Маслоу, К. Роджерс).

Різні аспекти дослідження означеного кола проблем представлено у вітчизняній та зарубіжній літературі. Досліджуються шляхи і способи формування життєвих орієнтацій, психологічні аспекти стратегії життя та життєвого успіху (К. Абульханова-Славська, Р. Ануфрієва, Є. Головаха, О. Донченко, О. Злобіна, Т. Титаренко). У працях психологів різного теоретико-методологічного спрямування акцентується увага на творчій ролі особистості у власному процесі життєтворчості (Б. Ананьєв, Е. Берн, М. Боришевський, Ш. Бюлер, Е. Еріксон, А. Маслоу, К. Роджерс, В. Роменець, Г. Томе).

Поза дослідницькою увагою здебільшого залишається вивчення ймовірного взаємозв'язку між етнічним феноменом та самоактуалізацією особистості. Внаслідок цього проблема самоактуалізації, у тому числі і молоді, розглядається без урахування етнопсихологічного аспекту життєвих орієнтацій.

Історія тлумачення феноменів етнічної (національної) свідомості та самосвідомості має різнопланові парадигми. Витоки трактування їх надібуємо у працях філософів і антропологів, мовознавців і соціологів, психологів і педагогів.

Дослідження проблематики, пов'язаної з етнічною ідентичністю, перебувало часто на перехресних або паралельних магістралях розвитку уявлень про етнічну чи національну свідомість та самосвідомість. Варто згадати, що біля джерел дослідження ідентичності був ще З. Фройд, яким введено це поняття до категоріального апарату психології з метою пояснення механізмів формування позитивного ставлення до представників своєї групи та негативного до інших. У працях Е. Еріксона ідентичність розуміється як суб'єктивне почуття безперервної самототожності і розглядається у площині трьох ознак: переживання внутрішньої тотожності та інтегрованості у часі; внутрішньої тотожності та інтегрованості у просторі; ідентичності, яка переживається серед значущих інших.

Розглядаючи дві моделі світу (західну і східну), Е. Сміт виокремлює різні види ідентичності, серед яких: територіальна, класова, релігійна, етнічна та ін. Ним виокремлено ознаки етнічної ідентичності (історична територія, історична пам'ять, культура, спільні права і обов'язки, економіка), які ґрунтуються на національних почуттях. Тобто підкреслюється роль афективної складової психіки особистості.

Термін «ідентифікація» також трактується в різних аспектах: як механізм пізнання шляхом емоційно-когнітивного ототожнення себе з чимось чи з кимсь; як спосіб розуміння іншої людини чи групи людей на основі встановленого емоційного зв'язку, прийняття чужих норм і цінностей як власних; бачення суб'єктом іншої людини як продовження себе самої.

Поряд із поняттям «ідентичність» у науковий обіг вводились й інші поняття. Так, М. Херсковіц запропонував послуговуватись терміном «інкультурація», який розумів як процес формування когнітивної, афективної та поведінкової подібності особистості з членами своєї етнічної групи і відмінності від іншої.

У наукових дослідженнях простежуємо низку трактувань понять «етнічна ідентифікація», «національна ідентифікація», «етнічна самоідентифікація», «національна ідентифікація». Так, Л. Орбан-Лембрик, окреслюючи сутність етнічної самоідентифікації, розуміє її як засвоєння норм і цінностей відповідної етнічної групи; М. Шульга визначає етнічну самоідентифікацію як процес ототожнення, уподібнення себе з певною етнічною групою; А. Баронін механізмом національної ідентифікації вважає традиції як синхронізовані, підпорядковані національному ідеалу вірування, способи мислення, прагнення, норми поведінки попередніх поколінь.

М. Боришевський зазначає, що одним із чинників, що зумовлюють виникнення, функціонування та розвиток національної самосвідомості, є національна ідентифікація, тобто усвідомлення людиною своєї належності до певного етносу, нації, усвідомлення своєї близькості з нацією, спорідненості з нею. У цьому контексті А. Березін зауважує, що розвинена національна самосвідомість, прагнення до самоідентифікації з нацією, утвердження самоцінності історичної

пам'яті, вибудова на її засадах аксіологічної системи є життєво необхідною передумовою повноцінної самореалізації особистості.

У процесі етнічної самоідентифікації відбувається формування етнофора – носія етнічних рис, особи в єдності її етнічних якостей, своєрідної моделі особи, в якій зосереджені тільки етнічні елементи та взаємозв'язок між ними. Розвиток етнічної самоідентифікації веде до формування відповідних етнопсихологічних життєвих орієнтацій. Їх зміст, структурування, ієрархія залежить від рівня усвідомлення своєї приналежності до етносу. На думку М. Шульги, є два етапи розвитку етнічної самоідентифікації:

- перший етап передбачає засвоєння (часто позасвідоме) багатства спресованого досвіду попередніх поколінь. Етнічна культура інтеріоризується в особистісні характеристики, формуються етноспецифічні особливості психології індивіда;

- другий етап характеризується більш вибіркоким сприйманням впливів етнокультури, зумовлюючи і зворотний процес – збагачення індивідом етнічної культури.

Ж. Піаже розглядає розвиток етнічної ідентичності як створення когнітивних моделей, пов'язаних з поняттям «батьківщина». Він переконує, що наслідком знань про етнічні явища є етнічні почуття, які переживаються людиною. Дослідник виділяє три етапи у формуванні етнічної ідентичності:

- на першому етапі (6-7 р.) дитина отримує фрагментарні знання про свій етнос через сім'ю та соціальне оточення; етнічна група у цьому віці не відіграє суттєвої ролі;

- на другому етапі (8-9 р.) спостерігається ідентифікація дитини з етнічною групою; критеріальними ознаками для неї слугують національність батьків, місце проживання, мова, паростки національних почуттів;

- на третьому етапі (10-11 р.) у змісті етнічної ідентичності, яка набуває певних обрисів, вагомим значення набувають традиції, звичаї, побут, історія етносу.

Рівень усвідомлення етнічної приналежності значною мірою залежить від поліетнічного чи моноетнічного середовища. Етнічна ідентичність яскравіше виражається в тій ситуації, коли особистість живе в етнічному середовищі, що істотно відрізняється від власного. Іншими словами, в поліетнічному оточенні особистість швидше усвідомлює свою ідентичність.

Якщо певні ознаки етнічної групи не імпонують особистості, то вона може обирати іншу ідентичність. За Е. Еріксоном, можна стверджувати, що у людини з'являється свобода вибору в плані ідентичності: або ідентифікація з групою, членом якої людину сприймають інші, або ідентифікація з групою домінантної більшості. Якщо в молодій людини сформована позитивна етнічна ідентичність, то вона слугує їй основою для психологічної безпеки і стабільності, що вже є важелем руху до самоактуалізації особистості. Л. Дробижева зазначає, що людина може прийняти етнічну самоідентифікацію, але водночас негативно оцінювати свою групу. Це дуже небезпечна ситуація: формується негативна етнічна ідентичність. Для українського етносу така тенденція є показовою. Особистість переживає почуття неповноцінності, уцербності, навіть сорому за свій етнос. Така ситуація є дуже несприятливою для особистісного зростання [3]. У цьому контексті Н. Лебедева описує синдром нав'язаної етнічності, а також визначає способи переборення цього явища.

Метою публікації є з'ясування чинників особистісного зростання молоді людини, її самовизначення, самоактуалізації під впливом регулятивної ролі етносу, а також виявлення можливих функціональних взаємозв'язків між окремими компонентами, які сприяють підвищенню самоактуалізації студентської молоді.

У молодіжному середовищі продовжує спостерігатися криза етнічної свідомості та самосвідомості. Результати наукових досліджень засвідчують підвищення фрустрованості особистості, зростання рівня тривожності та пасивності. Сучасна дослідниця О. Донченко називає цей феномен «ціннісно-моральним дефолтом» [2].

Сучасне студентство останнім часом відчуває нестабільність, спад оптимізму, свою незатребуваність у майбутньому. Розмиті життєві орієнтири у перенасиченому інформацією світі часто стимулюють молодь до ретроспективи власної життєвої траєкторії, намагання «дивитись назад і вглиб, шукати підтримку в стабільних цінностях предків [6].

Окремі вчені зауважують, що криза етнічної ідентифікації є однією з причин порушення цілісності формування особистості. При цьому виникають внутрішньо-особистісні конфлікти, розмиваються сенси життєвого вибору, переживаються почуття тривоги, історичної приреченості, нереалізованості, загубленості. Вважаємо, що на часі докорінні зміни в масовій етнопсихологічній свідомості, в ставленні особистості до національного, утвердження в суспільстві справжніх сенсожиттєвих ідеалів, викорінення з практики взаємовідносин між людьми виявів національного самоїдства, створення умов для самореалізації особистості, усвідомлення етнічною індивідуальністю цінностей етносоціальної культури, стимулювання до самовиховання. Останнім часом постає потреба включення до системи життєтворчості національного конструкту, пов'язаного із засвоєнням цінностей етносу [7]. З цього приводу О. Киричук підкреслює, що з метою життєтворення особистості необхідна «трансформація установок ненависті і руйнації на любов і повернення, перехід від психології лукавого рота й сліпого виконавця, особливо в сферах освітньо-виховних інституцій, до людини вільної, творчої, відповідальної за свою працю» [4].

У вищій школі, працюючи зі студентами, ми маємо справу вже із більш-менш окресленими обрисами етнічної ідентичності, з особистостями, здатними до саморефлексії, самопізнання, самоаналізу. Молоді люди стабільно дають собі правильну етнічну самоназву. Зазначимо, що вказаний аспект не є достатньо дослідженим. У процесі розвитку етнічної ідентичності особистість завжди проходить від дифузної до реалізованої ідентичності, усвідомлення приналежності до етнічної спільноти. Якщо в молоді людини сформована позитивна етнічна ідентичність, то вона слугує їй основою для психологічної безпеки і стабільності, що вже є сходинкою для руху до самоактуалізації особистості. Проте у молодіжному середовищі часто формується хибна ідентичність. Для сучасного молодіжного середовища така тенденція є показовою, що виявляється у переживанні почуття неповноцінності, уцербності, навіть сорому за свій етнос, що є дуже небезпечним для повноцінного особистісного зростання, саморозвитку та самоактуалізації. Причини окресленого науковці переважно вбачають у заниженій самооцінці сучасного студентства, в основі якої вбачають комплекс кривди (Йони), почуття меншовартості українця. Занижена самооцінка суттєво гальмує спрямування особистості до психологічного здоров'я.

Формуючи майбутнього фахівця у вищій школі, важливо підвищувати рівень його самоактуалізації шляхом формування адекватної самооцінки та оптимальний рівень домагань.

Процес розвитку етнічної самоідентифікації має, на нашу думку, відповідний алгоритмічний ланцюг. Першим елементом на шляху до особистісного зростання постане етнічне самопізнання. Наступним кроком нами бачиться виникнення прагнення студентства до самовдосконалення, що матиме вияви у бажанні реконструювати структурні компоненти власного «Я», піднятися на вищий щабель самоздійснення, в тому числі, і в контексті етнопсихологічних життєвих орієнтацій. Як результат вказаних змін закономірно має підвищитися самодетермінація, зрости власна роль у творенні свого життя, змінитися відповідальність за власне майбутнє та за майбутнє країни. У змодельованому алгоритмі найвищим етапом є розвиток саморегуляції. Зазначимо, що окреслені особистісні зміни можуть відбуватись як поетапно, так і синхронно, одночасно, взаємодоповнюючись та якісно розвиваючись.

Ставлення особистості до часів життя має велике значення для підвищення ефективності конструювання власного життєвого шляху та підвищення самоактуалізації. Викривлене сприйняття часів життя студентською молоддю перебуває у взаємозв'язку з окремими домінантними рисами українського етносу, зокрема, з емоційно-естетичною домінантою.

Виявивши особливості етнопсихологічних життєвих орієнтацій студентської молоді, ми припустили, що розвиток етнічної самоідентифікації може здійснюватись на трьох рівнях, які характеризуються зміною мотивації: на об'єктному рівні спостерігатиметься зовнішня мотивація, на об'єктно-суб'єктному – зовнішньо-внутрішня (або навпаки), на суб'єктному – внутрішня мотивація. Виявлено, що між рівнями етнічної самоідентифікації та шляхами підвищення самоактуалізації молоді простежуватимуться відповідні взаємозв'язки.

Зростання відповідальності за майбутнє, гармонізація ставлення до часу життя, об'єктивація ставлення до себе сприяють підвищенню самоактуалізації особистості. Вибір нами названих чинників був не випадковим і базувався на різнобічному аналізі найхарактерніших ознак психічного складу українського етносу та прогнозуванні можливих взаємозв'язків між етнодиференційними ознаками життєвих орієнтацій студентської молоді і ймовірними шляхами підвищення самоактуалізації.

Працюючи зі студентами в контексті підвищення рівня етнічної самоідентифікації, ми застосували комплекс взаємодоповнюючих заходів, об'єднаних у програму психологічного тренінгу. Реалізація названої програми може бути певним внеском у подолання існуючих прогалів у етнопсихологічному становленні студентської молоді, вона сприятиме пошуку тих етнопсихологічних чинників, які б допомогли студентській молоді регіональних навчальних закладів досягти значно вищого рівня самореалізації, гармонізувати окремі компоненти особистісного зростання. Її впровадження в навчальний процес задумано з метою реалізації авторської структурної моделі підвищення самоактуалізації студентської молоді під впливом регулятивної ролі етносу та інформаційно-тренінгової програми особистісного зростання студентства з врахуванням архетипного пласту етнічного. Ми виходили з того твердження, що самоактуалізація студентської молоді передбачає різнобічний розвиток життєвих

орієнтацій, без усвідомлення етнопсихологічного забарвлення яких особистісне зростання молоді буде недостатнім.

Вагоме місце у реалізації програми займає інформаційний блок, як теоретичне її підґрунтя. Наша робота здійснювалась у двох площинах і знайшла відображення у таких темах: «Актуальні проблеми самоактуалізації студентської молоді» та «Розвиток етнічної самоідентифікації як шлях підвищення самоактуалізації студентства». Ми намагались стимулювати студентів до самоаналізу в контексті поглядів С. Кьєркегора, Ж. Сартра, М. Хайдеггера, К. Ясперса, а наукові парадигми представників гуманістичної психології Р. Мея, Г. Олпорта, К. Роджерса, Е. Фромма, А. Маслоу повинні були стати мотиваційним стимулом до пошуку смислу життя, розвитку креативності, аутентичності, відповідальності за власне майбутнє. Таким чином, першим кроком у підвищенні самоактуалізації студентської молоді була система заходів, спрямована на активізацію їхнього самопізнання.

Передбачалось ознайомлення студентів з особливостями психічного складу українського етносу, зокрема, з виявами емоційного кордоцентризму, інтровертованості, індивідуалізму, екзекутивності, толерантності тощо; із специфікою архетипів як символічних формул колективного несвідомого етносу. Ми також спробували виокремити етнопсихологічний аспект ціннісно-сміслової сфери особистості. Розглядалися можливості символічних репрезентацій українського етносу через психомалюнок та інші проєктивні методики.

Окрім зазначеного вище вагомою складовою інформаційного блоку є навчальний курс «Етнопсихологія», в процесі вивчення якого ми ознайолювали студентів із статичними та динамічними особливостями психічного складу українського етносу, проблемами ментальності та маргінальності, труднощами адаптації до інокультурного середовища. Особлива роль відводилась самостійним розвідкам студентів при виконанні індивідуальних науково-дослідних завдань теоретичного чи практичного характеру та розробці презентаційних матеріалів з окремих розділів навчальної дисципліни.

Ми намагались допомогти студентській молоді усвідомити взаємозв'язок між власним особистісним зростанням та етнопсихологічним підґрунтям життєвих орієнтацій. У процесі проведення стандартизованих інтерв'ю з молодими людьми можна зробити висновок, що для них цілком несподіваним був самоаналіз етнопсихологічного аспекту ціннісно-сміслової сфери особистості. Це підсилило нашу впевненість у доцільності та необхідності самопізнання студентством своєї сутності, в тому числі і в етнопсихологічному ключі.

Як результат саморефлексії студентської молоді в аспекті етнопсихологічних життєвих орієнтацій, здійснювався захист проєкту «Ментально-архетипний зміст в історії мого життя». Інформаційний блок завершувався дискусією «Розвиток етнічної самоідентифікації студентства – шлях до самоактуалізації».

У зміст тренінгового блоку нами включено виконання студентами творчих есе «Смисл мого життя», «Найвищі переживання в моєму житті» та вправу А. Адлера «Мої життєві цілі». Перед молодими людьми ставилися питання: «Хто я?», «Який я?», «Яка моя місія у житті?», «Для чого я живу?», «Який основний смисл мого існування?».

Результати письмових творчих робіт нами проаналізовано з допомогою контент-аналізу. Як підсумок – виокремлено пріоритетні лінії ціннісно-сміслової сфери респондентів, серед яких: бажання робити добро, пізнавати себе і світ,

розбудувати свою державу, реалізувати себе в професійному плані, виховання дітей.

Наслідком реалізації програми психологічного тренінгу стали зізнання студентів про те, що у них відчутно змінилось світобачення. При цьому вони почали сприймати світ таким, яким він є насправді, а не таким, яким би їм хотілось його бачити. Простежуємо міркування студентів щодо свого етнічного коріння, історичної пам'яті. Зазначимо разом із тим, що окремі студенти вбачають сенс життя у швидкому збагаченні, блискучій кар'єрі за кордоном, щоденних розвагах та отриманні насолоди від життя. Виокремлено групу студентів, яким не вдалось поки що віднайти сенс життя або його орієнтири дуже розмиті.

З метою розкриття несвідомих життєвих цілей, співвідношення між цінністю сьогодення та майбутньою перспективою було застосовано вправу А. Адлера «Мої життєві цілі», яка включала чотири етапи. Проаналізувавши цілі, які ставлять перед собою респонденти, ми виявили спільні теми, характерні для більшості піддослідних. Цілі життя, які окреслюються на невизначений період, істотно відрізняються від тих, що формулюються в ситуації істотного скорочення часових параметрів життя.

Наступним етапом тренінгової програми було виконання творчих робіт «Найвищі переживання у моєму житті». Студенти повинні були зрозуміти, що фрагменти самоактуалізації у їхньому житті реалізовувались як «пік-переживання» – вершина почуттів [5, с. 21]. Молоді люди зуміли відшукати у своєму житті такі пікові переживання і детально їх описати. Вершинні почуття пов'язувались із досвідом першого кохання, миттєвостями народження та хрещення дитини, слуханням церковного співу, милуванням величчю природи, пізнанням істини, що нагадує стан, близький до трансценденції.

Після завершення дослідження піддавались повторному аналізу результати успішності студентів, досліджувалось їх самовиявлення в громадській, науково-пошуковій та творчій діяльності. Здійснюючи самооцінку, студенти відзначали, що в ході проведення дослідження ставали більш привабливими, досконалими, гармонійними. У них підвищилась самоповага, зросла впевненість у налагодженні спілкування, змінилось цінування миттєвостей життя.

Таким чином, нами проаналізовано різні підходи до трактування понять «ідентичність», «етнічна ідентичність», «етнічна самоідентифікація», що підтвердило розмаїтість їхнього трактування в науковій літературі. Виокремлені причини кризи етнічної ідентифікації студентської молоді дозволили окреслити шляхи гармонізації цього процесу. Отримані результати дослідження підтвердили наше припущення про те, що рівень самоактуалізації особистості можна істотно підвищити шляхом розвитку, структурування, конкретизації етнопсихологічних життєвих орієнтацій.

Врахування особливостей етнічної самоідентифікації студентської молоді у період глобалізаційних процесів допоможе оптимально адаптуватись у полікультурному просторі, зберігши при цьому домінантні етнопсихологічні ознаки. Спеціально розроблені інформаційно-тренінгові програми можуть оптимізувати умови підвищення самоактуалізації студентської молоді як у цілому, так і за окремими структурними компонентами.

Подальшу перспективу дослідження вбачаємо у дослідженні змісту етнічного у ціннісно-смысловій сфері студентської молоді, вивченні ймовірного взаємозв'язку між етнічним феноменом та можливостями особистісного

зростання студентства, вивченні мотиваційних регуляторів до постійного самовдосконалення, самоактуалізації особистості, рефлексії власної життєтворчості, проектування можливих шляхів життєтворчості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильченко О. М. Етнопсихологічні уявлення в структурі «Я»-концепції університетської молоді: Автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.05 / О. М. Васильченко. – К., 2003.–19 с.
2. Донченко О., Романенко Ю. Архетипи соціального життя і політика: монографія / О. Донченко, Ю. Романенко. – К.: Либідь, 2001. – 334 с.
3. Дробижева Л. М. Этническое самосознание русских в современных условиях: идеология и практика / Л. М. Дробижева // Советская этнография. – 1991. – №1. – С. 3–13.
4. Киричук О. Національна ідея: витоки і шляхи об'єктивації // Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького; Редкол.: Ю. І. Римаренко (відп. ред.) та ін. – К.: Довіра: Генеза, 1996. – С. 753–755.
5. Маслоу А. Дальние пределы человеческой психики: Пер. с англ. – СПб.: Евразия, 1999. – 432 с.
6. Стефаненко Т. Г. Этнопсихология. – М.: ИП РАН, Академический Проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2000. – 320 с.
7. Шевчук М. В. Психологічні механізми трансформацій ціннісних орієнтацій студентської молоді: Автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.01 / М. В. Шевчук. – К., 2000. – 25 с.

Рецензент: д. пед. н., проф. Плахотнік О.В.

УДК 373.31

к. пед. н. **Легін В.Б.**
(КОГПА ім. Тараса Шевченка)

САМОКОНТРОЛЬ У НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Гуманістична парадигма сучасної початкової освіти висуває на перше місце завдання особистісного розвитку учнів, перетворення дитини в справжнього суб'єкта навчальної діяльності, що неможливе без оволодіння діями контролю та умінням самостійно його здійснювати.

У статті проаналізовано різні підходи до визначення поняття «самоконтроль», розкрито сутність самоконтролю у навчальній діяльності молодших школярів. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження висвітлено та охарактеризовано види та функції самоконтролю. Розглянуто самоконтроль як один із провідних компонентів навчальної діяльності учнів. Розкрито зміст зазначеного феномену. Окреслено особливості формування навичок самоконтролю учнів у навчальному процесі загальноосвітньої школи першого ступеня.

Ключові слова: самоконтроль, формування, молодші школярі, навчальний процес.